

[20, с. 39]. Але, це було скоріше винятком, ніж правилом. У Чернівці в цей же час це дозволили лише вузькому колу відповідальних працівників.

З тим щоб КП(б)У не відхилилося від «генеральної лінії» і не доводилося потім виправляти і скасовувати її рішення, тобто виконувати подвійну роботу, у грудні 1920 р. Пленум ЦК РКП(б) розробив і затвердив своєрідну «шпаргалку» для ЦК КП(б)У під назвою «Політичні директиви ЦК РКП(б) для ЦК КП(б)У». Цим документом ЦК КП(б)У та всі парторганізації республіки зобов'язувались «використовувати створені у зв'язку з ліквідацією білогвардійського і польського фронтів в Україні сприятливі умови для поширення впливу партії у робітничих та селянських масах, для зміцнення Радянської влади і для провадження в життя чергових політичних і господарських завдань» [21, с. 116].

Слід відзначити, що події громадянської війни суттєво вплинули і багато в чому визначили принципи діяльності партії у 20-ті і 30-ті роки. Жорстокості громадянської війни, обопільний терор – білий та червоний – залишили непоправний слід у людських душах. Величезні жертви (населення колишньої імперії скоротилося на 13 млн осіб), низька вартість життя, можливість вирішувати глобальні питання силою – все це лежало в основі піраміди, що називалася на початку 20-х років «РКП(б)».

Список літератури: 1. Коммунистическая партия Украины в резолюциях... Т.1. К., 1976. 2. Большевицские организации Украины в период установления и укрепления Советской власти (ноябрь 1917 – апрель 1918 гг.) Сб. док. и матер.. К., 1962. 3. История Коммунистической партии Советского Союза. В шести томах. Т.3. Кн.2. М., 1968. 4. Извещение о I-ом съезде Коммунистической партии (большевиков) Украины. Состоявшаяся 5-12 июля 1918.б/м. 5. Гошуляк І. Л. Компартія України у роки громадянської війни // Маршрутами історії. К., 1990. 6. ЦДАГОУ. Ф.1. Оп.20. Спр.199. 7. Восьмая конференция РКП(б). Декабрь 1919 года. Протоколы. М., 1961. 8. Шаповал Ю. І. Україна 20–50-х років: сторінки ненаписаної історії. К., 1993. 9. Греченко В. А. І.К.Дашковський: нарис політичної діяльності // Укр.іст.журнал. 1991. №10. 10. ЦДАГОУ. Ф.1. Оп.1. Спр.28. 11. Пирог Р. Четвертая конференция КП(б)У // Под знаменем ленинизма. 1990. №2. 12. Коммунистическая партия Украины в резолюциях... Т.1. 13. Цит. за: Шаповал Ю. І. Сталін, сталінізм і Україна // Маршрутами історії. 14. Очерки истории Коммунистической партии Украины. К.,1977. 15. IX съезд РКП(б). Март-апрель 1920г. Протоколы. М., 1960. 16. ЦДАГОУ. Ф.1. Оп.1. Спр.42. 17. Личный состав РКП в 1920 г. М.,1921. 18. Известия ЦК РКП(б). 1920. №21. 19. Девятая конференция РКП(б). Протоколы. М.,1972. 20. Коммунист (Одесса). 1921. №17. 21. Справочник партийного работника. М., 1921.

Надійшла до редакції 26.04.07

О. В. Марцеляк

ВИБОРЧА СИСТЕМА В УКРАЇНІ: ПОШУК ОПТИМАЛЬНОЇ МОДЕЛІ

Підписання Президентом України Указу «Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України та призначення позачергових виборів» від 2 квітня 2007 р. та від 26 квітня 2007 р. актуалізує питання удосконалення вітчизняної виборчої

системи. Адже проведення парламентських та місцевих виборів в Україні 26 березня 2006 р. засвідчило, що існуюча в нашій країні модель виборчої системи потребує якісної модернізації. З цього приводу неодноразово висловлювалися такі українські науковці, як В. В. Кравченко, В. Ф. Погорілко, О. Ю. Тодика, О. Ф. Фрицький, В. М. Шаповал та ін. Проте, в сучасній науці конституційного права України фактично відсутні цілісні, системні дослідження, в яких би пропонувалися шляхи вирішення даної проблеми. Тому нашим завданням є аналіз існуючих у світі різновидів виборчих систем в аспекті використання цього світового досвіду у вітчизняній практиці державотворення.

Дослідження зарубіжної практики формування представницьких органів державної влади свідчить, що запровадження тієї чи іншої моделі виборчої системи є результатом суб'єктивного вибору парламентаріїв¹. У той час як вибір виборчої системи з урахуванням особливостей певної країни – це надто важливе питання, тому що у кожній з них є свої переваги та недоліки, які можуть давати об'єктивні результати виборів у одній країні, і в той же час призвести до масових фальсифікацій виборів – у іншій. Як зазначають фахівці, при виборі виборчої системи доцільно базуватися на двох основних критеріях: по-перше, це критерій наслідків або доцільності (досягнення тих чи інших цілей), який спирається на ті результати у сенсі впливу на суспільно-політичний розвиток, які є бажаними і яких прагнуть досягти автори вибору системи; по-друге, це процедурний критерій, який вимагає, щоб система була зрозумілою суспільству, а отже, визнана справедливою; у цьому випадку наслідки виборів будуть сприйматися як легітимні [2, с. 85].

Однак, на практиці законодавче визнання певного типу виборчої системи, її форми часто визначається співвідношенням політичних сил у парламенті. Лідерство певної групи депутатів, яким вигідна та чи інша виборча система, має наслідком її введення в країні інколи навіть без врахування і відстоювання інтересів суспільства. Хоча бувають протилежні випадки. Наприклад, у 1993 р. Італія перейшла від пропорційної системи до змішаної, переважно мажоритарної, а Нова Зеландія – від мажоритарної до пропорційної і в обох країнах ця зміна виборчих систем вирішувалася безпосередньо населенням шляхом проведення загальнонаціональних референдумів [3, с. 362].

¹ Цей підхід, до речі, визнається і Конституційним Судом України, який у своєму рішенні від 26 лютого 1998 р. (справа про вибори народних депутатів України) підтвердив позицію, за якою визначення виборчої системи на виборах народних депутатів України, у тому числі встановлення «виборчого порогу» та його кількісний вимір, є питанням політичної доцільності [1, с. 707].

Стосовно ж виділення найефективнішої виборчої системи, яка б за будь-яких умов гарантувала об'єктивне формування представницького органу, то наукою уже доведено, що ідеальною перевагою мажоритарної виборчої системи вважається робота депутатів в окрузі, їх зв'язок зі своїми виборцями. Однак, її не варто абсолютизувати, оскільки не всі депутати-мажоритарники належним чином виконують взяті на себе в ході виборчої кампанії зобов'язання перед виборцями, тому щодо ефективності їх роботи в окрузі з виборцями більше питань, ніж відповідей.

Не можна залишати поза увагою і той факт, що за мажоритарної виборчої системи, особливо відносної більшості, зникає значна частина голосів виборців, які голосують за інших кандидатів чи проти всіх (хоча при цьому переможець виборчих перегонів визначається зразу і немає потреби проводити другий тур голосування, що сприяє економії бюджетних ресурсів). Аргументи з цього приводу деяких авторів на користь мажоритарної виборчої системи абсолютної більшості [4, с. 174] нівелюються її нерезультативністю, проведенням, як правило, другого туру голосування, на якому явка виборців знижується, що потребує з метою недопущення зриву виборів відміни у цьому турі голосування порогу явки виборців, а також заміни вимоги отримання перемоги абсолютною більшістю голосів відносною більшістю [5, с. 41–42]. Це, у свою чергу, має наслідком втрату головної переваги мажоритарної виборчої системи абсолютної більшості – підтримки кандидата на виборах значною частиною виборців.

Таким чином, з усіх різновидів мажоритарної виборчої системи найбільш привабливою залишається мажоритарна виборча система абсолютної більшості з преференціями, яка дозволяє переможцю виборів отримати абсолютну більшість голосів без повторного голосування. Хоча при цьому її недоліком є складність підрахунку голосів.

У розвинутих демократичних країнах з усталеною партійною системою, де відсутня сильна поляризація політичних сил, з позитивної сторони себе зарекомендувала пропорційна виборча система. На думку деяких науковців, пропорційна виборча система точніше відображає інтереси різних соціальних верств населення, виборців у парламенті. Вона дає можливість бути представленими в парламенті найрізноманітнішим політичним партіям [6, с. 57]. Переваги цієї виборчої системи полягають у тому, що вона легалізує політичну діяльність шляхом відкритої конкуренції політичних партій та партійних блоків, при голосуванні виборець враховує ідеологічну спрямованість партії, її програму, він дає оцінку реальній роботі тій чи іншій політичній силі, визначає, чи служить вона інтересам народу, чи тільки декларує такі наміри. Окрім цього, пропор-

ційна виборча система краще враховує відповідність між кількістю отриманих партією (блоком) голосів виборців та мандатів в законодавчому органі, не дозволяє поширювати практику купівлі голосів виборців, виборчих округів. Вона також стимулює розвиток багатопартійності, оскільки за пропорційної виборчої системи зростає роль партій, загострюється конкуренція партійних брендів, визначаються впливові політичні сили (партії), активізуються процеси політичної структуризації суспільства, прискорюються темпи політичної освіти і соціалізації населення країни.

Зазначена виборча система сприяє і структуризації парламенту, що в деяких країнах, відповідно, полегшує формування уряду і завдяки партійній дисципліні забезпечує стабілізацію політичної системи. При цьому варто підкреслити, що принцип структуризації законодавчого органу має наслідком не спрощення демократії до можливості керувати урядом через просте голосування, а посилення його відповідальності від волі більшості. Також за логікою прихильників пропорційної виборчої системи, однією з найголовніших її переваг є можливість подолання фрагментації політичного процесу в країні, тобто мається на увазі можливість створення в парламенті дієздатних, потужних фракцій, які можуть сформуувати більшість і приймати закони, перебираючи політичну відповідальність за них перед народом [7, с. 21].

За умов пропорційної виборчої системи знаходить своє демократичне вирішення проблема штучного залучення депутатів-мажоритарників до «нерідних» їм фракцій, застосування щодо них різноманітних нецивілізованих методів впливу з метою підтримки ними певних фінансово-промислових чи інших лобістських угруповань. Тому в площині розвитку представницької демократії пропорційна виборча система розглядається як більш прогресивна і доцільна.

Проте, недоліком зазначеної виборчої системи вважається відсутність прямого зв'язку депутатів представницьких органів з виборцями. Її недоліком є і те, що здебільшого поза увагою виборця залишаються особисті якості представлених партією кандидатів у депутати, чи недостатня поінформованість про всіх кандидатів, або ж неможливість впливати на формування партійних списків. Особливо цей негатив посилюється при запровадженні системи з «жорсткими» списками, коли громадяни не можуть впливати на черговість отримання претендентами мандатів всередині партійного списку, не в силі безпосередньо визначати переможців виборчих перегонів і обирати тих кандидатів, які їм особисто знайомі, чи які знані у окрузі як ефективні політики. Цю систему прийнято вважати недемократичною, оскільки вона сприяє перемозі, в першу чергу, партійних лідерів та партійних функціонерів, або осіб, які зуміли певним чином «отримати прохідне місце» у партійному списку.

Більш демократичними у цьому плані є пропорційна виборча система з «відкритими», «гнучкими» списками та преференціями. Хоча вони також не вільні від недоліків. Зокрема, за цих форм пропорційної виборчої системи ускладнений порядок підрахунку голосів. На цю обставину можна б і не звертати увагу, виходячи, перш за все, з того, що вибір виборчої системи має своїм першочерговим завданням належну реалізацію громадянами своїх виборчих прав, забезпечення в країні повноправного народовладдя, а не створення комфортабельних умов праці членам виборчих комісій. Проте, в науковій літературі справедливо підкреслюється, що ускладнення підрахунку голосів інколи тягне за собою створення певних перепон контролю за цією операцією, і відповідно – зниження довіри суспільства до отриманих результатів [8, с. 92].

Крім того, пропорційна виборча система з «відкритими», «гнучкими» списками та преференціями конкуренцію між учасниками виборчої кампанії доповнює внутрішньопартійною конкуренцією. З одного боку – це позитив, оскільки сприяє розвитку внутрішньопартійної демократії, з іншого – це може мати наслідком створення монополії партійного керівництва і партійного апарату щодо процесу формування партійного списку, невключення до нього рядових партійців, які користуються авторитетом у населення і є так званими «прохідними». Однак, за умов організації та функціонування партії на принципах законності, гласності, самоврядування, рівноправності її членів такі дії з боку партійного керівництва неможливі. За цих засад пропорційна виборча система з «відкритими» списками або преференціями виглядає більш привабливою, доцільнішою, ніж із «жорсткими» списками.

Стосовно змішаної виборчої системи, головним призначенням якої є поєднання переваг мажоритарної та пропорційної виборчих систем і по можливості усунення їх недоліків, можна сказати, що інколи таке поєднання приводить не стільки до запровадження ідеальної моделі формування представницьких органів державної влади та місцевого самоврядування, як до моделі з подвійними недоліками [5, с. 37–38; 9, с. 39–49]. Проте, це є, скоріше, винятком, ніж правилом. У цілому змішані виборчі системи, особливо якщо мати на увазі специфічні варіанти змішаної виборчої системи, які ґрунтуються на схрещуванні окремих елементів мажоритарної та пропорційної виборчих систем, коли або надається перевага мажоритарному методу голосування при застосуванні і пропорційного голосування, або ж використовується переважно модифікована пропорційна система представництва, в основному зарекомендували себе з позитивної сторони.

Вигідно виділяється серед них система єдиного голосу, який передається. Науковцями неодноразово підкреслювалося, що ця модель виборів є кращою, оскільки забезпечує максимально спри-

ятливі умови для вираження виборцями своєї власної позиції [10, с. 129; 11, с. 28–32; 12, с. 113]. Хоча на пострадянському просторі до неї відносяться із засторогою, і на практиці вона застосовувалася тільки один раз у 1989 р. в Естонії. При цьому, як зазначають А. Т. Любарев та Н. В. Шелютто процедура підбиття підсумків голосування не тільки не була достатньою мірою опрацьована, але й залишалася утаюваною від громадян, що викликало їх серйозне незадоволення і підозру у можливості маніпулювання результатами виборів [8, с. 87; 13, с. 110–113].

Позитивним у системі єдиного голосу, який передається, є, по-перше, ефективність кожного голосу виборця, оскільки вони майже не пропадають, і виборці сміливо можуть голосувати за того кандидата, якого вони хочуть у першу чергу бачити депутатом представницького органу, не боячись, що у випадку його поразки їх голоси «пропадуть», оскільки вони можуть бути передані іншим кандидатам, за яких голосували ці виборці. По-друге, цей різновид виборів забезпечує перемогу найбільш яскравим, відомим політикам.

Можна говорити також про ефективність системи кумулятивного вотуму і «персоналізованої» змішаної системи. Хоча складність процедури підрахунку голосів і визначення результатів виборів (що, до речі, має місце і при системі єдиного голосу, який передається) не дають можливості виборцям ефективно контролювати ці процеси, тому їх практикують рідко й тільки на місцевих виборах при формуванні органів місцевого самоврядування.

Завершуючи характеристику типів виборчих систем, хочеться ще раз наголосити, що ефективність тієї чи іншої виборчої системи залежить від багатьох чинників, факторів і визначається формою правління, формою державного устрою країни, рівнем культури виборців, менталітетом народу, політичним режимом і т. ін.

В Україні, у зв'язку з проведенням політичної реформи, зміною форми правління – переходом від президентсько-парламентської республіки до парламентсько-президентської – парламентаріями визнано політично доцільним запровадження пропорційної виборчої системи. Слід зазначити, що запровадження в Україні пропорційної виборчої системи зумовлює проведення її детальнішого аналізу. Здійснена нами характеристика позитиву та вад цього різновиду виборчих систем приводить до висновку, що його введення має ґрунтуватися на розвиненому політичному плюралізмі, багатопартійності та ряді інших чинників, характерних демократичній державі. З огляду на сучасний стан розвитку нашої держави й становлення в Україні громадянського суспільства, можна констатувати, що введення пропорційної виборчої системи при виборах народних депутатів України не суперечить загально-

прийнятим світовим стандартам її визнання, хоча і потребує удосконалення.

На наш погляд, у цьому плані нам варто більше вивчати досвід наших ближніх сусідів – Польщі та Російської Федерації. Зокрема, в Росії система виборів по єдиному загальнонаціональному округу із «закритими» списками також піддавалася критиці, оскільки вона, по-перше, ігнорувала інтереси регіонів у плані складання списків кандидатів, по-друге, не давала можливості виборцям голосувати за «своїх» кандидатів. Тому в процесі доопрацювання виборчого законодавства у варіанті проекту від 5 серпня 1993 р. було запропоновано компенсуючий механізм: виборчим об'єднанням, які висували федеральний список кандидатів у депутати Державної Думи, надавалось право розбивати чи не розбивати цей список на регіональні групи. Ця норма в подальшому була закріплена у Положенні «Про вибори депутатів Державної Думи» 1993 р. Проте, на виборах цього року тільки 6 із 13 виборчих об'єднань, які брали участь у виборчих перегонах, скористалися цим правом і розбили свій список на регіональні групи. Тому в цілому на цих виборах було обрано 133 москвича, що складало 59% від числа мандатів, які розподілялися за пропорційною виборчою системою (всього 225 мандатів) [14, с. 10].

Такі результати мали наслідком те, що у виборчому законі РФ 1995 р. розбиття списку кандидатів на регіональні групи стало уже обов'язком. Внаслідок тривалих перепалок між представниками Державної Думи, Ради Федерації і Президента РФ з'явилася норма про обмеження числа кандидатів у загальнофедеральній частині списку 12 місцями, що складало 5% від числа мандатів, які розподілялися за пропорційною системою. У Законі від 24 червня 1999 р. максимальний розмір загальнофедеральної частини списку був збільшений до 18 мандатів. При роботі над законопроектом 2002 р. питання про кількість мандатів загальнофедеральної частини списку знову викликало серйозні суперечки. І незважаючи на те, що на пленарному засіданні більшість депутатів проголосувало за збереження 18 місць, у той же час в подальшому в Законі від 20 грудня 2002 р. закріплено, що число регіональних груп повинно бути не менше 7 [8, с. 43].

25 грудня 2002 р. Центральна виборча комісія РФ затвердила також «Методичні рекомендації про вибір виду пропорційної системи при підготовці проекту закону суб'єкта Російської Федерації по виборах депутатів законодавчого (представницького) органу державної влади суб'єкта Російської Федерації». У них регіональним законодавцям для того, щоб зробити списки кандидатів більш «прозорими» для виборців і дозволити виборцям впливати на розподіл мандатів всередині списку, рекомендувалося використовувати «відкриті» списки кандидатів, або розбивати «закриті»

списки на «регіональні», аналогічно тому, як це має місце при виборах депутатів Державної Думи РФ.

І сьогодні розподіл списків на групи передбачено виборчим законодавством Республіки Алтай, Республіки Дагестан, Республіки Комі, Республіки Мордовія, Чуваської республіки, Краснодарського краю, Курганської, Курської, Московської, Новосибірської і Саратовської областей. Правда, в цих законодавчих актах норми, які стосуються поділу списку, на думку фахівців, є надто жорсткими. Так, законодавством Чувашії, Московської і Саратовської областей передбачено, що груп повинно бути не менше двох третин від числа одномандатних виборчих округів і кількість мандатів у групі, наприклад, у Курській області, не менше трьох. У Мордовії Законом Республіки «Про вибори депутатів Державних Зборів Республіки Мордовія» встановлено, що число регіональних груп має відповідати числу одномандатних округів (а в центральній частині взагалі не повинні бути), при цьому в кожній групі має бути не менше 3 і не більше 5 кандидатів.

Систему «відкритих» списків застосовують Республіка Каалмікія, Приморський край, Калузька, Липецька, Магаданська, Орловська, Смоленська, Тверська області, Комі-Пермський і Ямало-Ненецький автономні округи. У всіх випадках виборцю надається можливість проголосувати персонально тільки за одного кандидата зі списку. В більшості регіонів це зроблено так, як рекомендувала Центральна виборча комісія: у виборчому бюлетені передбачається ще один рядок – «З відміченого списку кандидатів голосую за кандидата №» з розміщенням справа від нього порожнім прямокутником, до якого виборець вписує номер кандидата зі списку¹. При цьому у більшості з перерахованих регіонів під назвою виборчого об'єднання чи блоку зазначаються прізвище, ім'я, по батькові тільки трьох перших кандидатів зі списку, тому для того, щоб виборець знав, який номер відповідає якому кандидату, в кожній кабінці для таємного голосування знаходяться списки кандидатів.

Дещо інший підхід передбачений виборчим законодавством Магаданської, Смоленської і Тверської областей. У цих регіонах у виборчих бюлетенях під назвою виборчого об'єднання чи блоку зазначаються зразу ж прізвища, імена та по батькові всіх кандидатів зі списку, а поряд з ними – порожні квадратики. Виборець ставить знак у квадраті навпроти найменування виборчого об'єднання чи блоку, а також може поставити знак у квадраті навпроти одного із кандидатів, що входить до списку даного учасника виборчих перегонів. А у Приморському краї, де виборчий бюле-

¹ Якщо при цьому виборець не впише номер чи впише неправильний (неіснуючий) номер, бюлетень буде вважатися дійсним, однак не буде враховуватися при розподілі мандатів всередині списку.

тень подібної форми, виборцю пропонується все-таки ставити номер кандидата в останньому рядку. На наш погляд, таке перерахування всіх кандидатів у виборчому бюлетені є більш правильним, однак це має недоліком значну довжину самого бюлетеня, оскільки кількість кандидатів у депутати у Приморському краї повинна складати від 10 до 25, у Магаданській області – від 13 до 18, у Тверській області – до 24, у Смоленській області – до 36 чоловік.

Методика, за якою розподіляються мандати всередині «відкритого» списку, також різниться. Найбільш простий підхід відображений в законі Магаданської області: мандати розподіляються в порядку зменшення голосів, поданих за кандидатів. Проте, такий підхід у випадку, якщо більшість виборців відмовляється від вираження преференції щодо окремих кандидатів, призводить до того, що обрання того чи іншого кандидата визначається незначною кількістю голосів. І таким чином викривляється волевиявлення виборців. Для уникнення цього використовуються два методи. Перший рекомендований Центральною виборчою комісією і ним користуються у Липецькій і Орловській областях, Комі-Пермяцькому та Ямало-Ненецькому автономних округах. Він ґрунтується на вичисленні для кожного із кандидатів двох чисел – виборчого рейтингу і партійного рейтингу. Виборчий рейтинг кандидата дорівнює числу голосів виборців, поданих за нього (якщо це число більше числа депутатів), або нулю (якщо воно менше, чи дорівнює числу депутатів).

Визначення партійного рейтингу кандидатів відбувається наступним чином: рейтинг кандидата, внесеного до списку останнім, встановлюється на одиницю менше числа кандидатів у цьому списку. Партійний рейтинг кандидата, внесеного до списку передостаннім, встановлюється на 4 вище, ніж у кандидата, внесеного до списку останнім, і так далі. Таким чином, партійний рейтинг кандидата, внесеного до списку першим, в декілька разів є більшим партійного рейтингу кандидата, внесеного до списку останнім.

Загальний рейтинг, відповідно до якого встановлюється послідовність отримання мандатів, дорівнює добутку виборчого і партійного рейтингів. Тим самим при розподілі мандатів враховуються як преференції виборців, так і преференції колег-однопартійців при формуванні партійного списку. Хоча, на наш погляд, недолік цього методу полягає у дещо несправедливому визначенні партійного рейтингу.

Інший метод, який застосовується у Приморському краї, Смоленській і Тверській областях, полягає у тому, що спочатку вираховується так звана друга виборча частка – кількість голосів виборців, поданих за список, що приходяться на один депутатський мандат із числа отриманих даним списком. Потім вираховується «виборча сума списку» – число виборчих бюлетенів, що містять

відмітки у квадраті навпроти назви виборчого об'єднання, виборчого блоку, однак не містять персональних відміток за кандидатів.

У подальшому для кожного кандидата із списку визначається так зване розрахункове число, коли кількість голосів, поданих за першого (відповідно до порядку, визначеного виборчим об'єднанням, блоком при формуванні списку кандидатів) із кандидатів за рахунок виборчої суми списку кандидатів збільшується до другої виборчої частки даного списку. За рахунок залишку виборчої суми також до другої виборчої частки збільшується число голосів виборців, поданих за другого і всіх наступних кандидатів зі списку, до повного вичерпання виборчої суми. Якщо число голосів виборця, поданих за кандидата, дорівнює другій виборчій частці або перевищує його, то кількість голосів не збільшується.

Після визначення розрахункових чисел усіх кандидатів зі списку кандидатів кандидати у депутати розподіляються в порядку зменшення розрахункових чисел кандидатів, і відповідно до цього встановлюється черговість отримання депутатських мандатів.

Виборче законодавство Калмикії передбачає, що якщо правом голосування за кандидатів скористалося більше 20% виборців, мандати розподіляються у порядку спадання голосів, поданих за кандидатів; коли ж менше 20% – використовується метод, що має місце у Приморському краї, Смоленській і Тверській областях [8, с. 55–61].

Можливе використання такого російського досвіду і при місцевих виборах, оскільки запровадження пропорційної виборчої системи при виборах депутатів місцевих рад, особливо обласних та районних рад викликає певний сумнів, який ґрунтується на наступних моментах:

– по-перше, ст. 140 Конституції України визначає, що районні та обласні ради виступають органами місцевого самоврядування, які мають представляти спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ та міст. Певною мірою реалізація цих конституційних положень гарантувалася попереднім виборчим законодавством, відповідно до якого вибори депутатів районних рад проводилися за мажоритарною виборчою системою відносної більшості по багатомандатних виборчих округах, межі яких співпадали з межами відповідних сіл, селищ, міст районного значення, які виступали адміністративно-територіальними одиницями, що входили до складу цього району, а вибори депутатів обласних рад проводилися за мажоритарною виборчою системою відносної більшості по багатомандатних виборчих округах, межі яких співпадали з межами районів та міст обласного значення, що входили до складу цієї області. Таким чином забезпечувалися рівні можливості територіальних громад сіл, селищ та міст мати своїх представників у обласних та районних радах. Однак пропорційна виборча систе-

ма не гарантує такого представництва, оскільки депутати цих рад обиратимуться за партійними списками, в яких або ж не будуть представлені кандидати від усіх територіальних громад, або ж якщо вони і будуть представлені, то не гарантія, що вони ще будуть обрані. Тобто за пропорційної виборчої системи певна частина територіальних громад сіл, селищ та міст втрачає право бути представленою у районних та обласних радах.

– по-друге, якщо на всеукраїнському рівні становлення партій у нас відбулося, то на місцевому рівні їх формування знаходиться ще інколи на початковому етапі. Більшість партій продовжують організовувати свої структури на місцях. Особливо це стосується створення сільських та селищних осередків. Ми можемо констатувати, що багатопартійність у нас відбувається, однак не можна стверджувати, що вона відбулася. І за цих умов запроваджувати пропорційну виборчу систему при виборах депутатів місцевих рад вважаємо передчасним.

– по-третє, введення пропорційної виборчої системи у систему місцевого самоврядування певною мірою суперечить правовій природі мандата депутата місцевої ради. Відповідно до Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» від 11 липня 2002 р., депутат є представником інтересів територіальної громади села, селища, міста чи їх громад і зобов'язаний виражати та захищати інтереси відповідної територіальної громади та її частини – виборців свого виборчого округу, виконувати їх доручення в межах своїх повноважень, наданих законом, брати активну участь у здійсненні місцевого самоврядування (ст. 2). Також зазначеним Законом передбачено, що депутат місцевої ради може бути достроково відкликаний своїми виборцями у випадку порушення ним положень Конституції і законів України; пропуску протягом року більше половини пленарних засідань ради або засідань постійної комісії, невиконання без поважних причин рішень і доручень ради та її органів; невідповідності його практичної діяльності основним принципам і положенням його передвиборної програми; використання депутатського мандата в особистих чи корисливих цілях; систематичного порушення норм депутатської етики (ст. 37) [15]. Зрозуміло, що впровадження пропорційної виборчої системи роблять неможливими реалізацію цих положень Закону України «Про статус депутатів місцевих рад».

Отже, введення сьогодні в практику формування органів місцевого самоврядування України пропорційної виборчої системи не зовсім відповідає потребам територіальних громад – жителів сіл, селищ та міст. Їх інтереси не завжди належним чином представлені та захищені у районних та обласних радах. У той час як значення місцевих виборів визначається, передусім, виявленням соціальних, економічних та інших проблем, інтересів, потреб

громадян певної адміністративно-територіальної одиниці і створенням органами місцевого самоврядування передумов для їх вирішення. Для цього виборці повинні мати дієві механізми впливу на формування органів місцевого самоврядування та на здійснення контролю за ефективністю їх роботи. Вважаємо, що це можливо при впровадженні у національну практику місцевих виборів пропорційної виборчої системи з «відкритими» чи «гнучкими» списками або преференціями, коли б виборці могли більше впливати на результати виборів, а саме голосування було б більш «персоналізоване». Чи ж в такому контексті нам видається доцільним дещо консервативно підійти до модернізації виборчої системи на місцевих виборах і повернутися до мажоритарної виборчої системи відносно більшості при формуванні вітчизняних органів місцевого самоврядування. Потрібен тривалий час, зміни цілого ряду нормативних актів України, в тому числі і Основного Закону України, аби існуюча на сьогодні пропорційна виборча система на місцевих виборах довела своє право на існування, вкоренилася у вітчизняну політичну систему та стала одним з дієвих інструментів місцевої демократії.

Список літератури: 1. Конституційне законодавство України /Упор. С.В. Линецький, М.І. Мельник, А.М. Ришелок. К., 2000. 2. Богашева Н.В., Ключковский Ю.Б. Еволюція виборчої системи в Україні //Виборче законодавство України: проблеми та шляхи вирішення (За матеріалами науково-практичних конференцій та круглих столів) /Ін-т виборч. права. К., 2005. 3. Конституционное (государственное) право зарубежных стран. Учебник. В 4-х томах. Т. 1-2. /Отв. ред. Б.А. Страшун. М., 1996. 4. Пылин В.В. Муниципальное право Российской Федерации. СПб., 2003. 5. Чиркин В.Е. Какая избирательная система нужна России? //Общие науки и современность. 2000. № 2. 6. Тодика О.Ю. Выборы до парламентів країн СНД (порівняльно-правовий аспект): Монографія. Х., 2003. 7. Коментар Закону України «Про вибори народних депутатів України» /За заг. ред. А.І. Мартинюка. К., 2006. 8. Любарев А.Е. Конституционно-правовые основы многообразия избирательных систем в Российской Федерации: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. М., 2004. 9. Постников А.Е. Избирательное право России. М., 1996. 10. Таагепера Р., Шугарт М.С. Описание избирательных систем //ПОЛИС. 1997. № 3. 11. Базилева И., Эмерсон П. Через разногласия – к согласию // Век XX и мир. 1989. № 11. 12. Лейкман Э., Ламберт Д.Д. Исследование мажоритарной и пропорциональной избирательных систем. М., 1958. 13. Шеллотно Н.В. Организация и порядок голосования //Избирательная реформа: опыт, проблемы, перспективы /Ред. Васильев В.И. М., 1993. 14. Постников А.Е. Избирательное право России. М., 1996. 15. Закон України «Про статус депутатів місцевих рад» //Відомості Верховної Ради України. 2002. № 40. Ст. 290.

Надійшла до редколегії 20.04.07

О. В. Новиков

РОЛЬ ПРЕЗИДЕНТА ПОЛЬЩІ В СИСТЕМІ ВИЩИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ ПІД ЧАС І ПІСЛЯ ВСТУПУ КРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ

При вступі в Європейський Союз (далі – ЄС) перед країнами Центральної та Східної Європи, Прибалтики а також Середземномор'я несподівано постали складні проблеми, джерела яких слід шукати в недавньому історичному минулому цих держав, які були